

Venja Vågen

Mikhail Gorbatsjovs betydning for Sovjetunionens fall

En kvalitativ dokumentanalyse av faktorene som påvirket slutten på den kalde krigen, og Gorbatsjovs rolle i oppløsningen av Sovjetunionen

Bacheloroppgave i Statsvitenskap

Veileder: Kristian Ellinggard

Mai 2020

Venja Vågen

Mikhail Gorbatsjovs betydning for Sovjetunionens fall

En kvalitativ dokumentanalyse av faktorene som påvirket slutten på den kalde krigen, og Gorbatsjovs rolle i oppløsningen av Sovjetunionen

Bacheloroppgave i Statsvitenskap
Veileder: Kristian Ellinggard
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Hensikten med oppgaven er å belyse Mikael Gorbatsjovs betydning for Sovjetunionens fall. Betydningen av verdenslederes rolle i historiske hendelser vil diskuteres i teoridelen. Et komplekst fenomen som slutten på den kalde krigen krever flere forklaringsnivåer for å dekke omfanget. Derfor vil Waltz analysenivå fungere som oppgavens teoretiske rammeverk. Individnivået, det statlige nivået og det internasjonale nivået vil hver sørge for egne innfallsvinkel på faktorer som hadde direkte eller indirekte innflytelse på oppløsningen av unionen. Metoden som blir brukt for oppdrivingen av empiri er kvalitativ historisk dokumentanalyse. Analysen avdekker at hver av faktorene på de ulike nivåene trolig påvirket Sovjetunionens fall, men Gorbatsjovs rolle vil trekkes frem som den mest sentrale. Det konkluderes med at Mikhail Gorbatsjovs bidrag til endringene i sovjetisk politikk er såpass unikt at han kan sies å ha svært stor innflytelse på den fredelige slutten på den kalde krigen.

Innhold

1.0 Innledning	2
1.1 Oppgavens oppbygning	2
2.0 Teori	3
2.1 Waltz og «Levels of analysis»	3
2.2 Statslederes rolle i den internasjonale orden	5
3.0 Empiri	6
3.1 Individnivå	6
3.2 Statlig nivå	10
3.3 Internasjonalt nivå	12
4.0 Metode	15
4.1 Kvalitativ historisk dokumentanalyse	15
4.2 Uberettiget selektivitet og forskningsbias under arbeidet med kilder	16
4.3 Oppgavens metode	17
5.0 Analyse	17
6.0 Avslutning	19
7.0 Kilder	20

1.0 Innledning

Da Sovjetunionen kollapset i 1991 markerte dette den offisielle slutten på den kalde krigen mellom USA og Sovjetunionen. Mikhail Gorbatsjov, Sovjetunionens siste President, hadde mottatt Nobel Fredspris bare året før for sitt arbeid med nedrustning av atomvåpen og innføringen av åpenhetsreformene *Perestrojka* og *Glasnost*. Gorbatsjov er en av de mest kjente lederskikkelsene i verdenshistorien, og spilte en sentral rolle i slutten på den kalde krigen. Realister i internasjonal politikk er ofte opptatt av internasjonale årsaker når de skal forklare historiske hendelser, men spørsmålet om hvorfor det bipolare systemet tok slutt med den kalde krigen har vist seg vanskelig å forklare. Hvor stor innvirkning har verdensledere på historiske hendelser? Og er det viktigere enn statlige og internasjonale årsaker? I denne oppgaven vil jeg undersøke Mikhail Gorbatsjovs rolle under den kalde krigen, formulert i problemstillingen: **Hvilken betydning hadde Mikhail Gorbatsjov for Sovjetunionens fall?**

Jeg vil bruke Waltz analysenivå til å undersøke forhold som kan ha påvirket Sovjetunionens fall på individnivå, statlig nivå og internasjonalt nivå. Årsakene på statlig nivå innebærer økonomisk stagnasjon og opprør hos etniske grupper i ulike regioner. USAs økonomiske og teknologiske overtak preget Sovjet som ikke klarte å holde følge på det internasjonale plan. Sovjet mislyktes i å opprettholde kontrollen over sine områder langs jernteppet i Europa, og mistet stadig mer legitimitet i sine ekspansjonsområder. Jeg vil argumentere for at Gorbatsjov oppi dette hadde en betydelig innvirkning på oppløsningen av Sovjetunionen. Hans vilje til å gjennomføre endringer og oppmykninger i det autoritære kommunistregimet var unik. Gjennom troen på åpenhet og demokrati forsøkte han å omstrukturere den harde kommunismen til en versjon som skulle gagne folket, og gjøre Sovjet til en mer akseptert aktør på verdensbasis.

1.1 Oppgavens oppbygning

Oppgaven starter med å gjennomgå Waltz (1959) tre analysenivåer i internasjonal politikk. Individnivået, det statlige nivået, og det internasjonale nivået vil danne det teoretiske rammeverket for oppgaven. Relevante perspektiver i faglitteraturen på verdenslederes rolle i internasjonale hendelser vil belyses. Deretter vil empiridelen presentere funn på individnivået, det statlige nivået og det internasjonale nivået som hver vil hevde å forklare en direkte påvirkning på Sovjetunionens fall. Etter dette vil metoddelen gjennomgå den historiske dokumentanalysen som blir brukt under oppdrivingen av oppgavens empiri. I analysedelen vil

empirien samles i en tabell kategorisert etter de tre analysenivåene, og deretter vil funnene diskuteres opp mot oppgavens hypotese. Til slutt en konklusjon

2.0 Teori

Teoridelen tar for seg «level of analysis» i internasjonal politikk. Waltz teori om de tre analysenivåene (1959), det internasjonale systemet, staten og individet, antyder at den internasjonale ordenen påvirker staters atferd. Hans realistiske tilnærming til internasjonal politikk møter kritikk hos mange for å overse betydningen av statsledere. Derfor vil andre teoretikere introduseres. Singer, Risse-Kappen & Lebow, og Parasiliti, Byman & Pollack trekker frem viktigheten av individers rolle i internasjonale hendelser. Jervis derimot, stiller spørsmålsteget ved om statsledere egentlig har den definerende rollen i historien som mange tror. Teoretikerne kaster lys over oppgavens hypotese; teorien om statslederens påvirkning på internasjonale hendelser. Det er denne teorien som senere vil diskuteres opp mot empiriske funn i analysedelen.

2.1 Waltz og «Levels of analysis»

Kenneth N. Waltz, statsviter og grunnlegger av nyrealismen, formulerte i sin bok «Man, the State and War: A Theoretical Analysis» fra 1959, teorien om ulike analysenivåer i internasjonal politikk. Som tittelen på boka tilsier, er det individet, nasjonalstaten, og det internasjonale samfunnet som er analysenivåene forskere i internasjonal politikk kan velge som utgangspunkt når de skal se på årsakene for krig.

"All three images are a part of nature. So fundamental are man, the state, and the state system in any attempt to understand international relations that seldom does an analyst, however wedded to one image, entirely overlook the other two" (Waltz, 2001, s. 160).

På tross av at Waltz her fremhever betydningen av alle analysenivåene, er hans hovedpoeng i boka at det er den internasjonale ordenen som er av størst betydning, da den påvirker statenes atferd. Dette kommer ifølge Singer (1960) best frem i Waltz kapittel om det tredje analysenivået, der han hevder at selve røttene til internasjonal konflikt finnes i sammenstøtet mellom ulike staters interesser. Konkurransen eskalerer videre på grunn av fraværet av internasjonale aktører som kan regulere statenes atferd. Systemet er derfor anarkisk (Singer, 1960, s. 458). I kapitlet om det internasjonale samfunnet sier Waltz seg enig med Jean Jacques Rousseau i at «in anarchy there is no automatic harmony» og at «among autonomous states, war is inevitable» (Waltz, 2001, s. 186).

På det statlige nivået er det politiske institusjoner, økonomi, produksjonsmåter og distribusjon av goder som årsaker for krig (Waltz, 2001). Ifølge tilhengere av det første analysenivået i internasjonale relasjoner, altså individnivået, ligger årsakene for krig i menneskets natur. Individene anses her som de viktigste aktørene, og statslederens atferd og personlige egenskaper blir sentrale i forklaringen på politiske hendelser og utfall. (Waltz, 2001, s. 16) Singer kritiserer Waltz for å i for stor grad favorisere det internasjonale nivået fremfor de to andre analysenivåene. Han mener at det skinner igjennom at Waltz er negativt innstilt til spesielt det første analysenivået, der han avfeier tilhengere av individ-perspektivet som «naive» og «ignorant overfor betydningen av politisk kontekst» (Singer, 1960, s. 455). I tillegg argumenterer Singer for at det ikke nødvendigvis er det internasjonale systemet som er den viktigste faktoren i analysen, men kanskje hvordan systemet tolkes, evalueres og responderes på av beslutningstakerne i de ulike statene (Singer, 1960, s. 461).

Nyrealister som Waltz anser som nevnt stater konfliktfylte konkurranse kombinert med den anarkiske internasjonale strukturen som drivkreftene for krig. I tråd med frykten for krig og mulige angrep vil stater søke å forbedre egen posisjon. Denne oppfatningen fremstår som mangelfull ifølge Risse-Kappen og Lebow (1995) når en skal analysere historiske hendelser som slutten på den kalde krigen. Gorbatsjovs initiativ til å gjøre drastiske endringer i sovjetisk utenrikspolitikk basert på et prinsipp om «common security» gir lite mening om en skal følge realistiske prinsipper (Risse-Kappen & Lebow, 1995, s. 474). Risse-Kappen og Lebow kritiserer Waltz nyrealisme for å søke å forutse stateres atferd basert på den anarkiske internasjonale strukturen, og dermed overse mulige årsaker for endring som oppstår innad i en stat. Ifølge dem, var Gorbatsjovs politikk tydelig inspirert av den interne stagnasjonen av det sovjetiske systemet (Risse-Kappen & Lebow, 1995, s. 476).

På grunn av denne viljen til å forbedre egen posisjon i frykt for krig vil svake stater heller søke å balansere ut mektigere stater enn å forholde seg passive til dem og muligens bli utnyttet. (Walt, 1998, s. 31) Den internasjonale ordenen er dermed mest stabil når en ser to konkurrerende supermakter som holder hverandre i sjakk. (Walt, 1998, s. 31). Det er et velkjent problem for nyrealister å forklare slutten på den kalde krigen og slutten på det bipolare systemet, som de anser som det mest logiske systemet for å opprettholde stabilitet. I diskusjoner om ideologiske forklaringer på Sovjetunionens fall har derfor også forklaringer som konstruktivismen fått slippe til i større grad. Konstruktivister fokuserer på rollen ideer og oppfatninger har i internasjonal politikk. Konstruktivister hevder i sammenheng med den kalde krigen at det var Mikhail Gorbatsjov som revolusjonerte Sovjetisk utenrikspolitikk fordi

han omfavnet nye ideer som «common security» (Walt, 1998, s. 41). Det er derfor hensiktsmessig å se mer på statslederens rolle i den internasjonale orden.

2.2 Statslederens rolle i den internasjonale orden

Singer stiller spørsmål ved om det er riktig av Waltz å redusere individnivået i analysen til et spørsmål om hvorvidt krig er forankret i menneskets syndighet. Er det ikke også, mener Singer, et poeng at de menneskene som utformer politikken til hver enkelt stat er et interessant og sentralt fokuspunkt? Han trekker også frem at beslutningstakerne i de ulike statene fremstår som svært sårbare for påvirkning og innflytelse fra andre områder (Singer, 1960, s. 461). Det er flere teoretikere som kritiserer Waltz og nyrealismen for å overse rollen til statsledere i troen på at det er systemets anarki som definerer statenes atferd. Blant dem er Andrew Parasiliti Daniel L. Byman and Kenneth M. Pollack. I deres artikkel «Let us now Praise Great Men- bringing the statesman back in» som hevder at fokuset på individer i internasjonal politikk i stor grad har blitt overlatt til psykologer og historikere. På tross av at disse har produsert viktig forskning på menneskelig atferd, er forskningen på hvordan individer påvirker *internasjonale relasjoner* fortsatt mangelfull (Parasiliti et al., 2001, s. 110).

Parasiliti et al. har flere innvendinger mot Waltz; de kritiserer han blant annet for å påstå at menneskers natur er en konstant, mens internasjonale relasjoner er i endring. Waltz beskriver individer som onde, aggressive og grådige. Dette er et feilgrep: ikke alle mennesker deler disse egenskapene. Fordi mennesker har ulike personligheter, er det stor mulighet for at mennesker påvirker variasjonen i internasjonale relasjoner (Parasiliti et al., 2001, s. 112). Individer spiller en sentral rolle i utformingen av internasjonale relasjoner, det gjelder både årsaker for krig, allianseforming, og andre områder av betydning. Parasiliti et al. presenterer 5 statsledere som de mener demonstrerer betydningen av individer uavhengig av politisk system, periode, eller sted i verden (Parasiliti et al., 2001, s. 114-115).

Blant disse eksemplene presenterer Parasiliti et al. en av de mest kjente verdenslederne i vår tid; Adolf Hitler. Det er umulig å forstå internasjonale relasjoner i 1930- og 40-årene uten å se på innvirkningen Adolf Hitler hadde (Parasiliti et al., 2001, s. 115). Å kort forklare Hitlers betydning lar seg ikke gjøre på noen lett måte grunnet omfanget av hans innflytelse. Hitler utformet den tyske stats intensjoner og ideologi. Han tok beslutningene om å gå i krig, utvelgingen av fiender, og avgjorde hvor langt statens ambisjoner skulle strekkes. Hitlers aggressive og ondskapsfulle trekk inspirerte også til en sterk anti-tysk koalisjon, der selv anti-kommunister som Churchill allierte seg med Sovjetunionen for å slå ned Hitler og nazismen

(Parasiliti et al., 2001, s. 121). Ifølge Gordon Craig er det den grandiose barbarismen i Hitlers politiske visjon kombinert med den moralske tomheten i hans karakter som gjorde han til en leder som skiller seg fra alle andre tidligere tyske ledere. (Parasiliti et al., 2001, s. 116).

Ikke alle teoretikere er enige i betydningen statsledere har på viktige historiske hendelser. Ifølge Robert Jervis (2013) har psykologer funnet ut at folk er svært tilbøyelige til å overvurdere i hvilken grad noens handlinger kan forklares av personens holdninger, og ofte se bort ifra betydningen av situasjonen vedkommende befinner seg i. (Jervis, 2013, s. 155) På tross av at han anerkjenner at statsledere har betydning for store hendelser, trekker Jervis frem at de fleste IR-teoretikere også er opptatt av muligheter og begrensninger som oppstår fra miljøet og menneskene rundt en statsleder. Han siterer Abraham Lincoln, som sa at “I claim not to have controlled events, but confess plainly that events have controlled me” (Jervis, 2013, s. 154). Jervis poeng er at “leaders are constrained, even if they are not socialized or captured, they are likely to find that their freedom of action is sharply limited (Jervis, 2013, s.156).

3.0 Empiri

Empiridelen tar for seg de tre ulike analysenivåene, og belyser hver av disse ved bruk av empiri i form av dokumenter og artikler. Det første forklaringsnivået hevder at Sovjetunionens fall og slutten på den kalde krigen kan kobles direkte til statsleder Mikhail Gorbatsjov. Det statlige nivået vil argumentere for at det var nasjonale forhold i Sovjet som førte til oppløsningen av unionen. Til slutt vil det tredje nivået sette søkelys på internasjonale forhold som forklaringsgrunnlag for oppløsningen.

3.1 Individnivå

Mikhail Gorbatsjov ble født 2.mars 1931 i den lille landsbyen Privolnoe, nord for Stavropol i områdene kjent som Nord-Kaukasia. Privolnoe kan fra russisk oversettes til «fritt og enkelt», noe Gorbatsjovs egen barndom ikke bar særlig preg av. I Privolnoe, som i resten av landet, «kollektiviserte» staten land i 1931. Kollektiviseringen var en voldelig prosess som tok livet av millioner av bønder (Taubman, 2017, s. 7). Hungersnøden i 1931-1932 tok livet av to av Gorbatsjovs onkler og tanter. Stalins «great terror» på 1930-tallet førte til arrestasjonene av begge hans bestefedre. I juni 1941 invaderte nazistene Sovjetunionen, og okkuperte Gorbatsjovs landsby i 4,5 måneder (Taubman, 2017, s. 7). Andre verdenskrig, som tok livet av over 27 millioner russere, etterlot seg en ti år gammel Mikhail med minner om sult og fattigdom. Gorbatsjov selv sa om tiden at hans generasjon var «*krigstidens barn som*

overlevde. [...] fordi vi tok ansvaret for familiens overlevelse og våre egne livsopphold, ble vi små gutter øyeblikkelig voksne» (Zemtsova, 2011, s. 22-23).

Opplevelsene fra barndommen formet trolig Gorbatsjovs syn på stalinisme, og senere skulle Gorbatsjov si om ideologien at «*Stalinism demoralized not only hangmen but their victims as well. Betrayal became a very popular illness of the society.*» (Zemtsova, 2011, s. 22). Hans politiske holdninger var trolig formet for livet, men hans personlighet og menneskelige natur forholdt seg ifølge flere munter og optimistisk (Taubman, 2017, s. 8). Gorbatsjov selv beskriver sin egen familie som svært fattig, men at han selv «felt wonderful» gjennom barndommen (Taubman, 2011, s. 10). Etter krigen drev Gorbatsjovs nysgjerrighet og energi han mot kunnskap og bøker. Han interesserte seg for et bredt spekter med fag, inkludert matte, litteratur og fysikk. Han spilte teater på ungdomsskolen og ble leder for komsomol. (Young Communist League). Han fikk også en sølvmedalje for strålende arbeid som student på ungdomsskolen. Gorbatsjov hadde en sterk søken etter kunnskap, og kombinert med en lengsel etter et annet liv enn livet på landet, søkte han på 5 universiteter som 19-åring (Zemtsova, 2011, s. 25).

Gorbatsjov kom inn på Universitetet i Moskva, et svært prestisjefyllt Universitet på tiden. Han studerte statsvitenskap, retorikk, historie og mer. Studiene av land som USA og andre ikke-kommunistiske land kombinert med den intellektuelle atmosfæren på universitetet bidro til å så frøene for Gorbatsjovs politiske pluralisme og toleranse for ikke-kommunistiske ideologier (Zemtsova, 2011, s. 25). Gorbatsjov sier selv i sine memoarer at utdanningen forvandlet hans lidenskap og nysgjerrighet til en stabil interesse for filosofi, politikk og teori. På grunn av fattigdom levde studentene på universitetet sammen på rom med opptil 15-20 personer. Studentene kom svært tett på hverandre på grunn av de trange forholdene, og det var ikke uvanlig at de delte gaver, mat og personlige eiendeler med hverandre. Gorbatsjovs medstudenter beskrev han som en «vennlig og åpen person» med tydelige lederegenskaper (Zemtsova, 2011, s. 26). Studiene på universitetet ga Gorbatsjov klare fordeler i sin politiske karriere. De fleste Sovjetiske ledere under Bresjnev perioden hadde ingen utdanning (Zemtsova, 2011, s. 27). I 1953 giftet Gorbatsjov seg med Raisa Titarenko.

Etter studiene søkte Gorbatsjov jobb hos påtalemyndigheten i Moskva, men fikk avslag. Han endte med å bli sendt til hjemtraktene i Stavropol, da det var vanlig at unge advokater først måtte jobbe i distriktene før de fikk jobb i Moskva. Gorbatsjov innså raskt at det ikke var noe for han, og gikk for en politisk karriere i stedet. Han steg i gradene i Komsomol, og avanserte jevnt og trutt. Han ville vite hvor primitive levekårene for hardtarbeidende landsbyfolk var, og

bestemte seg for å besøke hver krok av landet. I mangel på bil haiket han tidvis med lastebiler. Gorbatsjov innførte moderne, mekaniserte saueklipp-metoder, og ble populær hos bøndene (NRK, 2019) Han ble partileder for Stavropol-distriktet, og i den stillingen lyktes han i å åpne Stavropol-kanalen, et prosjekt Stalin hadde måttet gi opp i sin tid. Gorbatsjov ble hentet til Moskva for å bli partisekretær med ansvar for jordbruk. 1. mai 1982 var Gorbatsjov blitt medlem av Politburo. Gorbatsjov, etter råd fra sin rådgiver Andropov, begynte å ta steget videre fra jordbruk og tilegnet seg kunnskap om økonomi og utenrikspolitikk. Etter daværende leder Konstantin Tsjernenko død i 1985, var Gorbatsjov neste på lista til overtagelse av rollen som Generalsekretær. I mars 1985 blir Gorbatsjov leder av Sovjetunionen (NRK, 2019).

Gorbatsjovs lederstil kan karakteriseres som kollegial. (Hensynsfull overfor sine kollegaer). Det var vanlig praksis for Gorbatsjov å åpne opp for diskusjon rundt store spørsmål sammen med sitt team, samt dele beslutningsansvar med sine rådgivere. Han brukte demokratiske virkemidler og oppmuntret rådgivere til å fritt uttrykke sine meninger og inkluderte dem i problemløsning (Zemtsova, 2011, s. 66). I tillegg til sine politiske kollegaer hadde Gorbatsjov nesten alltid med seg kona Raisa på internasjonale reiser. Gorbatsjov delte mye av sine tanker og politiske beslutninger med Raisa, som han anså som en likeverdig partner. Han refererte ofte til Raisa som «my general», og ifølge flere hadde Raisa en sterk personlighet, og var svært organisert og nøyaktig (Zemtsova, 2011, s. 24). Det var en kjent sak at Raisa betydde veldig mye for Gorbatsjov, og allerede lenge før de giftet seg var de ifølge mange uadskillelige (Taubman, 2017, s. 67).

Raisa spilte på mange måter rollen som Gorbatsjov uoffisielle politiske rådgiver, og Gorbatsjov fikk kritikk for hans manglende evne til å ta politiske beslutninger uten å rådføre seg med sin kone først. Anatoly Lukyanov, som jobbet tett med Gorbatsjov under hans periode som generalsekretær, husker at om han snakket med Gorbatsjov i telefonen om en beslutning som trengte raskt svar, ville Gorbatsjov si «la meg ringe deg senere». Dette betydde, ifølge Lukyanov, at Gorbatsjov først måtte konferere med sitt «familie- politburo», altså rådføre seg med Raisa før han tok en beslutning. Han ville likevel alltid ringe Lukyanov opp sent på kvelden og komme med sin avgjørelse (Zemtsova, 2011, s. 29).

Fra 1985 til 1991 ble grunnlaget for den sovjetiske utenrikspolitikken endret fra det marxistisk-leninistiske synet på den uunngåelige konflikten mellom kapitalisme og sosialisme til en idealistisk visjon om samarbeid mellom stater for å løse problemer. *Gorbatsjov-revolusjonen* representerer Mikhail Gorbatsjovs nye ideer for utenrikspolitikken, kjent som

«New Thinking». De nye ideene som Gorbatsjov fremmet gjennom «new thinking» var gjensidig avhengighet mellom internasjonale stater, globale menneskerettigheter og valgfrihet for befolkningen. Gorbatsjov hadde klare ideer om hva han ville gjennomføre globalt når han kom til makten i 1985. En av de viktigste av disse var ideen om å ikke bare begrense, men totalforby atomvåpen. «We must live and let live» fortalte Gorbatsjov Time magazine I august 1985. “Any thought of starting a nuclear war is madness” (Taubman, 2017, s. 264). Til den franske avisa L’Humanité kom han med følgende uttalelse 4. februar 1986:

It won't even take unprecedented stupidity or criminality for civilization to destroy itself. All it would take is to continue acting as mankind has acted for thousands of years- to keep relying on arms and force to settle international disputes. It is this tradition that we must ruthlessly demolish. (Taubman, 2017, s. 264).

Ikke bare nasjonale interesser, men internasjonale interesser burde ivareta menneskeheten, kunne han fortelle tidligere nobelprisvinnere i november samme år (Taubman, 2017, s. 264). «Kald krig er ingen måte å drive politikk på[.] Folk som ikke forstår hvor viktig det er å drive nedrustning og samarbeid.. slike folk burde det ikke være plass til i politikken», sa Gorbatsjov i et intervju høsten 2019 (NRK, 2019) På tross av mange klare visjoner var ikke Gorbatsjov i utgangspunktet den mest erfarne når det kom til utenrikspolitikk. En av hans venner, Valery Bodin, som senere ble en bitter fiende, sa om Gorbatsjovs utenrikspolitikk at «foreign policy issues were not Gorbachev's forte» fordi «he did not have any training in this area» (Taubman, 2017, s. 253). Gorbatsjov hadde på tross av dette et godt forhold til Storbritannia, og allerede i 1984 etablerte han kontakt med daværende statsminister i Storbritannia, Margaret Thatcher. Thatcher skulle senere spille en viktig rolle i å overbevise USAs President Ronald Reagan om at Gorbatsjov var annerledes tidligere sovjetiske ledere. Thatcher sa om Gorbatsjov at han «was much less constrained, more charming, open to discussion and debate, and did not stick to prepared notes» (Zemtsova, 2011, s. 46).

Folk som jobbet tett med Gorbatsjov beundret hans moralske sans mest av alt. Hans etiske standpunkt og hans motvilje mot det tradisjonelle sovjetiske lederskapet, kombinert med hans romantiske idealisme var sentralt i utviklingen av han som en unik historisk person. Han var svært tillitsfull mot internasjonale ledere, og han var svært optimistisk. Ett av hans mer negative trekk, bekreftet av både hans venner og kollegaer, kan sies å være hans manglende evne til å ta risikofylte, men viktige beslutninger. Som den kjente politiske journalisten og aktivisten Egor Gaydar sa, var Gorbatsjov svært god til å foreslå innovative ideer, og å jobbe for å oppnå felles konsensus. Mange ganger endte han dermed opp med kvasi-beslutninger

fremfor mer tydelig og direkte handlinger som landet kunne hatt behov for. «*Kronisk inkonsistens og mangelen på noen form for strategi påvirket prosessen med perestrojka mest av alt, og ledet til det mange ville kalt en fiasko*» (Zemtsova, 2011, s. 65).

3.2 Statlig nivå

Da sentralkomiteen og Politburo valgte Mikhail Gorbatsjov som generalsekretær for kommunistpartiet i 1985, overtok han ansvaret over en stat som var i økonomisk krise (Nedzarek, 2012). Blant de mest umiddelbare årsakene til de svake økonomiske utsiktene var en enorm økning i oljepriser, noe som førte til at sovjetiske investorer over-investerte i oljeproduksjonsinfrastruktur i et håp om at prisen ville fortsette å stige. I realiteten var staten fortsatt svært avhengige av energiekspor, en næring som stod for omtrent 80% av landets valutainntekter helt siden starten av 1970-tallet. Overordnet sett var økonomien på tidspunktet svært orientert mot industri-, bygg- og transport-sektoren, og var ikke i stand til å møte den voksende etterspørselen som oppsto blant forbrukerne mot slutten av 1980-tallet (Nedzarek, 2012). Med sine krav om effektivitet, forutsatte ofte moderne økonomier produsenter som var i stand til å fatte raske beslutninger i et marked med stadig svingende og retningsendrende etterspørsel. Problemet var at den russiske planøkonomien, med sin sentraliserte beslutningsmakt, ofte baserte seg på langsiktige 5-årsplaner for økonomien som stadig viste seg å ikke stemme over ens med de faktiske markedsforholdene (Nedzarek, 2012).

Ineffektiviteten i planøkonomien hadde vært et faktum de siste fire tiårene siden andre verdenskrigs slutt. Den sovjetiske økonomien så en sakte men sikker nedgang i den økonomiske veksten fra 1950-tallet og inn i starten av 1980-årene. Da Gorbatsjov overtok lå årlig BNP på rundt 2%, og økonomisk stagnasjon var et faktum. (Nedzarek, 2012) Et annet nasjonalt problem i Sovjet var landets enorme militærutgifter. Rundt 20-30% av landets BNP gikk til den røde armé, landets militære som også stakk av med mesteparten av landets teknologi. I følge Nedzarek, var Gorbatsjov-administrasjonen i lang tid uvitende om den økonomiske belastningen som militærutgiftene sto for. Taushetsnormene som på tiden preget det sovjetiske byråkratiet bidro til beskyttelsen av militærgeneraler med egeninteresser. Det var klart at noe måtte gjøres (Nedzarek, 2012).

Ivrig etter å forbedre sosialismen og redde det økonomiske systemet lanserte Gorbatsjov reformen «Perestrojka», som rett ut betyr omstrukturering. Planen var at omstruktureringen skulle foregå som en langsom demokratisering av det russiske politiske systemet. Innholdet i Perestrojka-reformen var sammensatt og inkluderte mange politiske og økonomiske

beslutninger (Zemtsova, 2011, s. 39). Gorbatsjov begynte arbeidet med en storstilt og svært upopulær anti-alkohol kampanje. Kampanjen innebar inngripende tiltak for å begrense produksjon, distribusjon, salg og forbruk av brennevin. Et flertall av vodka-distillerier ble lagt ned, og svært mange butikker hadde ikke lenger tillatelse til å selge alkohol. Alkoholforbudet førte til en hel del problemer i landet. Prisen på brennevin økte betraktelig, og omsetningen på husholdningsvarer (detaljhandel) var svært begrenset. De tapte inntektene på alkoholsalg minket statsbudsjettet, og produksjonen av hjemmelaget vodka av lav kvalitet førte til alkoholforgiftning blant befolkningen, som skyldte på staten for omstendighetene (Zemtsova, 2011, s. 39).

Kampen mot alkohol fant sted på et tidspunkt da den sovjetiske befolkningen var svært preget av atomkraft-ulykken i Tsjernobyl i april 1986. Tusenvis av mennesker ble skadet og drept da en av kjernereaktorene eksploderte. Tsjernobyl-ulykken satt søkelys på det ineffektive og «stygge» ved det politiske systemet i sovjet. Det enorme omfanget av tragedien ble ikke oppdaget før flere dager etter ulykken, fordi lokale ukrainske ledere dysset ned omfanget for ikke å «bekymre ledelsen i Moskva» (Zemtsova, 2011, s. 40). Men selv etter ledelsen var klar over ulykkens omfang, delte de ikke informasjonen om den for hverken verdenspresse eller egen befolkning. Det tok 14 dager før Gorbatsjov sto fram og fortalte befolkningen om de interne årsakene for ulykken:

“It’s all because most of our ‘closed’ ministries and scientific centers stayed out of control. That’s where monopoly in politics, science, and industry led us. Closeness entails the spirit of servility, fawning and corruption.” (Zemtsova, 2001, s. 40).

Under hans første tale som generalsekretær i kommunistpartiet, 11. mars 1985, introduserte Mikhail Gorbatsjov konseptet «Glasnost», som betyr åpenhet. Han pekte på det tradisjonelle hemmeligholdet som preget politikken som et direkte hinder for videre utvikling av samfunnet, og tok til orde for en omfattende kampanje for mer ytringsfrihet, åpen diskusjon og større politisk deltagelse hos alle folkegrupper. (Nedzarek, 2012) For Gorbatsjov betydde dette en rekonstruering av det politiske systemet til en genuin «representant for det sovjetiske samfunnet». Gorbatsjov så Glasnost som en mulighet for lederskapet i unionen til å være i kontakt med befolkningens forventninger og den offentlige opinionen. I hverdagslivet skulle Glasnost bety en oppmykning av sensuren som preget mediene og la bånd på frie kunstnere (Nedzarek, 2012).

Regjeringens reformer og åpenhet la til rette for stor kritikk av datidens reformer, men det var ikke bare de som skulle få oppmerksomhet. Tidligere dokumenter fra den sovjetiske fortiden kom frem i lyset, og man gjenoppdaget russiske distinkte nasjonaliteter i områder som Kaukasus og Sentral-Asia. Igangsatt med det første opprøret mellom Kasakhstanere og politistyrker i Almaty i 1886, var det innen 1988 fult opprør i Kasakhstan, Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan. Slutten av 1980-tallet og starten av 90-tallet i Sovjet karakteriseres av en plutselig vekst av nasjonalistiske grupperinger rundt om i de ulike etniske regionene (Shcherbak, 2015, s. 865). I etterkant av Stalins styre, hadde flere av de sovjetiske lederne eksperimentert med å gi en viss grad autonomi til lokale eliter, for å få deres støtte i gjengjeld. Denne «trust to local elites»-politikken var med på å gi befolkningen en følelse av kulturell autonomi i sin religion. Da Gorbatsjov lanserte Perestrojka, hadde han ikke forestilt seg at tidligere innenrikspolitik hadde bygd opp etniske institusjoner i nesten alle regionene. Fremveksten og økningen i etniske konflikter ble en utfordring for den offisielle sovjetiske doktrinen (Scherbak, 2015, s. 882).

3.3 Internasjonalt nivå

Før Mikhail Gorbatsjovs overtagelse i 1985 var Sovjetunionens forhold til de fleste andre internasjonale aktører allerede anstrengt. USA hadde et klart økonomisk forsprang, og var i ferd med å øke økonomisk støtte til sine militære styrker (Nedzarek, 2012, s. 2). Ronald Reagan, USAs President fra 1981, var ifølge Kissinger (2015) dypt selvsikker i troen på det amerikanske systemets overlegenhet. Reagan utfordret Sovjet til et kappløp i teknologi og militære styrker som han visste at Sovjet ikke kunne vinne. Derav det kjente atomkappløpet som preget den kalde krigen (Kissinger, 2015, s. 310).

Reagan innførte SDI-programmet: Strategic Defense Initiativ, som ga sovjetiske strateger mye hodebry. Programmet var skapt for å utvikle forsvarssystemer på amerikansk jord- men også i verdensrommet- som skulle beskytte USA mot mulige sovjetiske missilangrep. Om dette programmet fungerte, ville Sovjetunionen miste sin «avskrekkende effekt» fordi deres atomvåpen ikke lenger ville vært en reell trussel mot USA (Nedzarek, 2012, s.2). Ifølge Kissinger var det USAs sterke forsvar og voksende økonomi, satsingen på teknologi, og Reagans idealistiske tro på demokrati som brakte USA til den posisjonen de inntok etter Sovjetunionens fall. USA arbeidet også effektivt med å analysere svakheter ved den sovjetiske økonomien, og i over to tiår hadde de lyktes i å bygge opp en uformell anti-sovjetisk koalisjon sammen med mesteparten av verdens industrisentre og utviklede land (Kissinger, 2015, s. 314).

Det var ikke bare på andre siden av Atlanterhavet at Sovjet hadde fiender. På samme tid som Sovjet var i atomkappløp med USA oppfattet politikere og statsledere i de Vest-europeiske landene Sovjetunionen som farlig aggressiv. De sovjetiske invasjonene i Øst-Europa i 1956 (Ungarn) og 1968 (Tsjekkoslovakia) lå fortsatt i bakhodet på mange europeiske land (Nedzarek, 2012, s. 2). Situasjonen i Øst-Europa ble stadig mer ustabil, og innstillingen til Sovjetunionen ble mer og mer negativ. Dette gjaldt også blant Sovjets viktige allierte siden Warszawa-pakten; Øst-Tyskland, Ungarn, Polen og Tsjekkoslovakia. Da Polen innførte krigslov i 1981-1983 var dette et viktig signal om den påbegynnende erosjonen av kommunismens autoritet i regionen (Nedzarek, 2012, s. 2).

Den sovjetiske kontrollen over sitt kommunisme-imperium i Øst-Europa var svakere. Jernteppet, som delte Europa mellom den vestlige, demokratiske delen, og den østlige, kommunistiske og sovjetkontrollerte delen, begynte å slå sprekker. Den enorme forskjellen i levestandarder mellom Vest-Europa og Øst-Europa gjorde seg gjeldende. Velstanden som de vestlige landene bar preg av sto i skarp kontrast til kommuniststatene på andre siden av jernteppet (Nedzarek, 2012, s. 3). I etterkant av andre verdenskrig var kommunismen attraktiv, og mange så på ideologien som et symbol på selve fremtiden. Kommunismen var på den tiden svært populær som en motmakt til fascismen (Nye & Welch, 2014, s. 178). Dette skulle likevel endre seg. Teknologiske nyvinninger som la til rette for kontakt på tvers av landegrenser økte. Dette ble sentralt i spredningen av vestlig populærkultur og liberale ideer. Denne formen for myk makt visket ut troen på kommunismen gjennom hele den kommunistiske siden av jernteppet (Nye & Welch, 2014, s. 178).

Forestillingen om det frie marked og dets muligheter skapte momentum hos nasjonalister i kommuniststatene (Nedzarek, 2012, s. 3). Fri handel og økonomisk vekst virket fristende på innbyggere i det østlige Europa som opplevde vanskelige kår under den sovjetiske planøkonomien. De Vest-europeiske landene lyktes i å skaffe innflytelse på de øst-europeiske landene, og de demokratiske politiske systemene fremsto langt mer attraktivt enn det sovjetiske politiske systemet (Brown, 2010, s. 264). I tillegg avskrekket hard militærmakt fra USA og den vestlige «alliansen» sovjetisk ekspansjon (Nye & Welch, 2014, s. 178). Sommeren 1989 tillot Ungarn Øst-tyskere å rømme gjennom sitt territorium og videre inn i Østerrike. Østtyskernes flukt puttet massivt press på den øst-tyske regjeringa, som ikke lenger hadde ressursene eller støtten fra Sovjet til å bekjempe demonstrasjonene (Nye & Welch, 2014, s. 177).

Sovjetunionens interesser i Afghanistan kan dateres helt tilbake til Tsar-styrets tid. Afghanistan, et «innelåst» land uten kyst, fungerte omtrent som en buffersone mellom Sovjetunionen i Nord, og Kina i Øst, i årevis før andre verdenskrig. I etterkant av denne baserte sovjetisk utenrikspolitikk seg på å blant annet bruke Afghanistan for å skape vanskeligheter for nabolandet Pakistan, et USA-alliert land og en arena for spionasjeoperasjoner mot Sovjetunionen. Sovjet søkte å støtte Afghanistan for å balansere ut USA, som støttet nabolandene Pakistan og Iran (Tahir-Kheli, 1980, s. 2). Som supermakt under den kalde krigen hadde Sovjet flere midler tilgjengelig for å nå sine utenrikspolitiske mål. De tilbøy Afghanistan militærhjelp i form av trening av afghanske soldater, bedre militærutstyr og rådgivning til militæroffiserer (Tahir-Kheli, 1980, s. 3). Sovjets økonomiske bistand var betydelig, og det er estimert at landet støttet Afghanistan med ca. 1.263 milliarder dollar mellom 1954 og 1975. Sovjet ble Afghanistans største handelspartner, og en garanti for deres handel med Øst-Europa som hadde sine ruter gjennom Sovjet. Sovjet støttet også Afghanistan diplomatisk, noe som bidro i deres forhandlinger og konflikter med Pakistan (Tahir-Kheli, 1980, s. 4).

I april 1978 ble Den demokratiske republikken Afghanistan (DRA) opprettet etter et kommunistkupp som styrtet det tidligere Daoud-regimet. DRA innførte en rekke reformer som var basert på svulmende ideer- men som lot seg gjennomføre på svært dårlig vis. Reformene bidro til enda mer fremmedgjøring og misnøye blant innbyggerne, og ga bensin på bålet til den voksende opprørsstyrken- Mujahideen (noe lignende guds krigere) (Grau, 2004, s. 133). I 1979 henrettet statsminister Amin landets President, Taraki. Amin fortsatte deretter å be om sovjetisk militærstøtte for å slå ned på opprørsstyrkene. Problemet var at Amin ikke aksepterte ordre fra Moskva så lett som sin forgjenger.

DRA begynte å spinne ut av kontroll, og Moskva så seg nødt til å gjøre noe. De bestemte seg for å eliminere Amin og satte sin egen kandidat ved makten, mens de skulle bistå DRA med militær styrke. Planen var at Sovjets hær, den røde armé, skulle holde byer, garnisoner og flyplasser mens DRAs væpnede styrker skulle slå ned på Mujahideen. Plutselig befant Sovjet seg midt i en borgerkrig på ulendt terreng i Afghanistan, der det var de selv, og ikke DRA, som skulle bære hovedbyrden av krigen (Grau, 2004, s. 133). Den Sovjet-Afghanske krigen startet i 1979 og varte i et tiår. Mer enn 1,2 millioner afghanske sivile mistet livet, og tusenvis av soldater ble drept (Feifer, 2009, s. 4).

President Gorbatsjov var tidlig ute med å si at han ville trekke sovjetiske styrker ut av Afghanistan i 1985, men det skulle vise seg å ta lenger tid enn han hadde sett for seg. Den

røde armé ville ikke tape en krig, og dermed miste ansikt overfor resten av verden (Brown, 2012, s. 255). Den røde armé skulle utsette tilbaketrekningen helt til februar 1989. Tilbaketrekningen skulle påvirke resten av verdens syn på sovjet, som naturligvis fremsto mindre aggressive i forsøkene på ekspansjon etter dette (Zemtsova, 2011, s. 51). Krigen i Afghanistan endte som en økonomisk byrde for Sovjetunionen, og bidro til å delegitimere deres kommunistiske styresettet (Maley, 2002, s. 153).

4.0 Metode

For å analysere Gorbatsjovs påvirkning på Sovjetunionens fall gjennom de tre analysenivåene, har jeg valgt dokumentanalyse som metode. Denne kvalitative historiske dokumentanalysen er en metodisk tilnærming som benytter kvalitativ måling gjennom å analysere historiske tolkninger av Gorbatsjov og Sovjetunionens fall. Målet er å gjennom en analyse av empirien kunne komme til en innsikt om hva det var som hadde størst innvirkning på Sovjetunionens fall; Gorbatsjov, de nasjonale forholdene i Sovjetunionen, eller den internasjonale ordenen. Empirien legger grunnlaget for oppgavens induktive tilnærming.

4.1 Kvalitativ historisk dokumentanalyse

Uttrykket «kvalitativ historisk analyse» betegner en metodisk tilnærming som benytter kvalitativ i stedet for kvantitativ måling, og tar for seg primære historiske dokumenter, eller historikers tolkninger av disse, med mål om videre testing og teoriutvikling (Thies, 2002, s. 352). Historie brukes i mange sammenhenger i utførelsen av kvalitativ analyse, men forskere i internasjonal politikk henvender seg ofte til historikers arbeid for å finne fakta som ligger i beskrivelser og forklaringer (Thies, 2002, s. 353). I følge Thies, bygger kvantitative forskere datasettene sine på en idé om objektivitet og nøytralitet, mens de glemmer at faktaene i datasettet er basert på historikers tolkninger. Dermed havner kvantitative forskere ett skritt lenger unna historiske kilder enn kvalitative forskere. Som et resultat har kvalitative forskere tradisjonelt brukt langt mer tid på kildekritikk, og å riktig bruk av primære og sekundære kilder (Thies, 2002, s. 354).

Det som historikere ofte anser som en normal forskningsprosedyre, en kontinuerlig revidering av vår forståelse av fortiden, kan for statsvitere finne frustrerende da de helst søker definitive bevis på at deres teorier forklarer fortiden, og potensielt forutser fremtiden. Det er derfor viktig at statsvitere er nøye med hvilke fakta de henter fra historien til bruk i sin forskning. Primære kilder henviser til originale kildematerialet om en hendelse. Sekundære kilder viser til alt som har blitt skrevet om hendelsen i ettertid (Thies, 2002, s. 356). Statsvitere vil ofte i

sin forskning kombinere primære og sekundære kilder for å skape et bredere grunnlag for forklaring og tolkning (Thies, 2002, s. 354). Kildekritikk er dermed helt sentralt i arbeidet med kvalitativ historisk dokumentanalyse. Forskerens dømmekraft er svært sentral i dokumentanalyse fordi forskeren hele tiden må bedømme hvilke kilder, dokumenter og empiriske bevis som er tilstrekkelig for å bevise en hypotese. Denne konstante evalueringen av kilders kvalitet og tilstrekkelighet krever evnen til objektive vurdering. (Burnham et al. 2008, s. 259)

4.2 Uberettiget selektivitet og forskningsbias under arbeidet med kilder

I følge Thies er de to hovedproblemene rundt arbeidet med kilder i kvalitativ forskning «Unwarranted selectivity» (uberettiget selektivitet) og «investigator bias» (forskningsbias) (Thies, 2002, s. 355). Disse problemene er nærmest unngåelig under dokumentanalyser, og enhver forsker burde dermed demonstrere at valgene av primære og sekundære kilder ble gjort med et mål om å begrense selektivitet og bias så mye som mulig (Thies, 2002, s. 355). Det er spesielt i arbeid med sekundære kilder at risikoen for bias og uberettiget selektivitet øker. Spesielt er risikoen stor for å benytte seg av for få teoretikere/historikeres arbeid, slik at for få sider av saken belyses. Det er også risiko for å mistolke eller unnlate å inkludere enkelte viktige fakta. (Thies, 2002, s. 360) Denne oppgaven baserer seg i stor grad på sekundære kilder.

For å forsøke å oppfylle disse kravene og dermed unngå bias og selektivitet, var jeg under prosessen opptatt av å velge så objektive og nøyaktige kilder som mulig. Jeg har jeg forsøkt å benytte meg av ulike teoretikere og historikere, og å få frem ulike menneskers synspunkt på Gorbatsjov. Blant de sekundære kildene jeg har brukt er «Gorbachev- His life and times» (2017), en bok som baserer seg på en del primære kilder, nemlig mange intervjuer med Gorbatsjov selv, samt offisielle dokumenter fra det russiske nasjonalarkivet. Intervjuet av Gorbatsjov som er brukt i empiridelen regnes også som en primær kilde. De sekundære kildene er viktig supplement til de primære fordi de bidrar til å kaste større lys rundt Gorbatsjovs person og hendelsene mot slutten av den kalde krigen ved at de tar for seg ulike vinklinger, og synspunkter fra sentrale personer i denne tiden. For å få frem et nyansert bilde av de historiske hendelsene og personene har jeg bevisst brukt mange kilder for å mulig kunne avsløre dårlige eller falske kilder.

4.3 Oppgavens metode

De empiriske funnene i oppgaven vil bli kategorisert i Waltz analysemodell fra teoridelen for å gi en oversikt over empiridelen som er så tydelig som mulig. En kan stille spørsmålstegn ved om hvorvidt reformene Glasnost og Perestrojka burde plasseres under «2. Statlig nivå», da disse også kan regnes som en politisk visjon hos Gorbatsjov som individ. Likevel, fordi disse reformene får stor betydning for befolkningens atferd har jeg valgt å inkludere reformene på både individnivå og statlig nivå.

5.0 Analyse

1. Individnivå	2. Statlig nivå	3. Internasjonalt nivå
Barndom og negativ innstilling til stalinisme	Økonomisk stagnasjon	USAs økonomiske og teknologiske forsprang
Politisk visjon: Glasnost, Perestrojka og «New Thinking	Glasnost og Perestrojka skapte misnøye i befolkningen som fikk innsyn i statens feil	Nasjonalisme og misnøye blant kommunistlandene i Øst-Europa
Lederstil: Dårlig på å ta raske beslutninger og mange rådgivere	Fremveksten og økningen i etniske konflikter	Mislykket krig i Afghanistan

Tabell 1. Empiriske funn kategorisert i Waltz analysenivå.

I tråd med Waltz individnivå er Mikhail Gorbatsjov den viktigste aktøren og dermed hovedårsaken for Sovjetunionens fall. Mikhail Gorbatsjov opplevde stalinismen på 50-tallet på nært hold. Han opplevde sult og fattigdom, og han mistet familiemedlemmer til Stalins politiske paranoia. Som sønn av en bondefamilie ute i de sovjetiske provinsene på 50-tallet, lyste ikke akkurat fremtidsutsiktene for unge Gorbatsjov. Men som empirien avdekker, gjorde han seg tidlig bemerket som en flittig student. Han nysgjerrighet og kunnskapssøken tok han til Universitetet i Moskva, og banet vei for han inn i politikken. Medstudenter beskrev han som en lederskikkelse allerede flere år før han skulle havne i en slik posisjon. Som regionleder i Stavropol, og senere jordbruksminister, viste han stor evne til å vinne tillit hos bøndene og arbeidsfolket som han brukte tid på å besøke og lytte til.

Det kan virke som om nysgjerrighet og engasjement, kombinert med evnen til å jobbe hardt var viktige drivkrefter i Gorbatsjovs personlighet. Dette, kombinert med erfaringene han gjorde seg innenfor politikken, dannet grunnlaget for reformene som skulle bli hans store

bidrag i verden. Han hadde selv sett hvordan den ekstreme stalinismen preget hans egen familie. Glasnost og Perestrojka var reformer som var ment for å reformere kommunismen til en *nyere* og *bedre* ideologi som skulle gagne folket. Den forferdelige Tsjernobyl-ulykken påvirket kanskje Gorbatsjov til å se nødvendigheten av en endring i alt hemmeligholdet som preget det sovjetiske byråkratiet. Hypotesen i oppgaven er hvorvidt Mikhail Gorbatsjovs rolle under den kalde krigen bidro til å forårsake Sovjetunionens fall. Som Parasiliti et al. (2001) hevder har lederes personlighet ofte innvirkning på internasjonale hendelser. Gorbatsjov skilte seg fra tidligere Sovjetiske ledere av flere grunner: han hadde utdanning, han kom fra en bondefamilie på landet, og han var en del av en ny generasjon. Hans reformer og visjon var en del av hans identitet.

Som Jervis (2013) hevder, har også menneskene rundt en statsleder ofte stor innvirkning på dem. Som vi har sett, hadde Gorbatsjov mange rådgivere og folk han konsulterte med i beslutningsprosesser. På tross av hans sterke tro på endringene av kommunismen, sto ikke Gorbatsjov alene som pådriver av Gorbatsjov-revolusjonen. I følge både venner og kritikere av Gorbatsjov var kanskje både hans styrke og svakhet at han var svært opptatt av å lytte til andres råd og meninger om politiske beslutninger, da spesielt hans kone Raisa. Ville utfallet vært annerledes om Gorbatsjov var mer egenrådig? Og ville det i så fall ført til en suksess for Gorbatsjov-revolusjonen?

Det kan virke som om det blir for enkelt å konkludere med at det var Gorbatsjovs tanker ene og alene, eller hans rådgivere som sto for Sovjetunionens fall. Det statlige nivået i Waltz analyse trekker frem rollen en stats institusjoner, samt faktorer som økonomi og nasjonal politikk spiller i internasjonal politikk. Som tidligere nevnt var landet i økonomisk stagnasjon under Gorbatsjovs overtakelse i 1985. Landet hadde i flere tiår vært tynget av den langsomme planøkonomien som ikke evnet å holde følge med den økonomiske effektiviseringen som resten av verden var i gang med. I forsøket på å omstrukturere og forbedre landets problemer ble Glasnost og Perestrojka lansert for en befolkning som var i gang med et voksende etnisk oppgjør. Åpningen av statsdokumenter for befolkningen bidro til å kaste bensin på bålet til den økende misnøyen med sovjetstatens hemmelighold og undertrykking av landets mange etnisiteter. Lite forberedt på dette fremsto Gorbatsjov sårbar for den nye bevegelsen med nasjonalister som ikke lenger fryktet å bli tiltalt for sine syn, og ikke lenger hadde tro på kommunismen. En kan argumentere for at disse nasjonale faktorene ville vært et faktum uansett hvem som overtok posisjonen som lederen av Sovjetunionen i 1985.

De internasjonale årsakene for Sovjetunionens fall er kanskje også de mest diskuterte når en i internasjonal politikk diskuterer den kalde krigens slutt. USA var i økonomisk vekst, og viste en enorm evne til å hevde seg militært og teknologisk. På ett eller annet tidspunkt kan man ikke opprettholde en kald krig hvis den ene supermakten forbigår den andre. Var det bare et spørsmål om tid hele veien? Det var hvertfall ingen hemmelighet at Sovjet slet med å holde tritt med USA i kappløpet. Det kostet penger å opprettholde Sovjets posisjon i verden, og den sovjetiske økonomien var allerede på vei til å seile akterut. Kanskje kan en tenke seg at den internasjonale konflikten med USA var et spørsmål *vilje*? Et spørsmål som ville innebære hvorvidt en var villig til å strekke den sovjetiske økonomien for å opprettholde ekspansjon og kontroll over landene i Øst-Europa, og holde den røde armé i Afghanistan. En annen leder enn Gorbatsjov ville kanskje hatt nettopp en større vilje til å slå USA og dermed presse den sovjetiske økonomien enda hardere. Men- det spørres om det ville ført til et annet resultat. Da Berlinmuren falt i 1989 og forente Tyskland, var det ikke lenge igjen av Sovjetunionens levetid.

6.0 Avslutning

Mikhail Gorbatsjov var en visjonær som sto for drastiske endringer i sin egen nasjons skjebne. Han var mannen som forsøkte å reformere kommunismen, men i stedet sørget for slutten på det totalitære kommunistregimet. Hans reformer var et forsøk på å gjøre kommunismen mer human, og å løfte Sovjetunionen frem som et mer akseptert medlem av det internasjonale samfunnet. Hans idealistiske tro på forandring kan ha vært for optimistisk allerede fra starten av. Men viljen til å prøve vitner om en unik uselvskhet og viljestyrke Han er den eneste sovjetiske lederen som har gått inn for å begrense kommunistpartiets makt og autoritet. Det er nærliggende å tro at langt ifra alle ledere ville ha ofret egen makt på noen lignende måte. Gorbatsjovs manglende erfaringer i utenrikspolitikken har blitt dratt frem i lyset som en faktor for oppløsningen av Sovjetunionen. Men han var den eneste lederen av Sovjet som viste evnen og viljen til å forandre landets relasjon til resten av verden. De diplomatiske evnene som må ha krevdes for å unngå en svært voldelig slutt på den kalde krigen kan ikke ha vært noe annet enn avgjørende. Mikhail Gorbatsjov vil fortsette å være en unik historisk figur, som å lang vei bidro til en fredelig løsning på en av 1900-tallets største konflikter.

7.0 Kilder

- Brown, A. (2010) The Gorbachev revolution and the end of the Cold War. *The Cambridge History of the Cold War*, 244-266, doi:10.1017/CHOL9780521837217.013
- Feifer, G. (2009). *The Great Gamble: The Soviet War in Afghanistan*. New York: Harper Collins.
- Grau, L. W. (2004) The Soviet–Afghan War: A Superpower Mired in the Mountains. *The Journal of Slavic Military Studies* 17(1), 129-151. doi: [10.1080/13518040490440692](https://doi.org/10.1080/13518040490440692)
- Jervis. R. (2013) Do Leaders Matter and How Would We Know? *Security Studies* 22(2), 153-179, doi:[10.1080/09636412.2013.786909](https://doi.org/10.1080/09636412.2013.786909)
- Kissinger, Henry (2015). *World Order*. New York: Penguin
- Maley W. (2002) Consequences of the Soviet-Afghan War. In: *The Afghanistan Wars*. London: Palgrave. 153-167, doi: [10.1007/978-1-4039-1840-6_8](https://doi.org/10.1007/978-1-4039-1840-6_8)
- Nedzarek, R. (2012, 30. Juli) A Critical Evaluation of Mikhail Gorbachev's Role in Ending the Cold War. *E- International relation students*. Hentet fra: <https://www.e-ir.info/2012/07/30/a-critical-evaluation-of-the-role-of-mikhail-gorbachev-in-ending-the-cold-war/>
- NRK (2019, 7. november) I møte med Gorbatsjov. Hentet fra: <https://tv.nrk.no/program/KOID23004319>
- Nye Jr., J. S., & Welch, D. A. (2014). *Understanding Global Conflict & Cooperation: Intro to Theory & History* (9th ed.). Harlow: Pearson Education Limited
- Parasiliti, A., Byman, D. L. & Pollack. K. M. (2001) The first image revisited. *International Security* 26(2), 166-169, doi: [10.1162/016228801753191187](https://doi.org/10.1162/016228801753191187)
- Scherbak, A. (2015) Nationalism in the USSR: a historical and comparative perspective. *Association for the Study of Nationalities*, 43(6), 866-885. doi: 10.1080/00905992.2015.1072811
- Singer, J. D. (1960) Review: International Conflict: Three Levels of Analysis. *World Politics* 12(3), 453-461. doi:10.2307/2009401
- Tahir-Kheli, S. (1980) The Soviet Union in Afghanistan: Benefits and Costs. *Strategic Studies Institute: US Army War College*, 1-15.
- Taubman, W. (2017) *Gorbachev: his life and times*. (1.utg) New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Thies, C. G. (2002). A Pragmatic Guide to Qualitative Historical Analysis in the Study of International Relations. *International Studies Perspectives*, 3(4), 351-372.

Tjora, A. (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (2.utg) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Walt, S. M. (1998) International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy* 110, 29-32 + 34-46, doi: 10.2307/1149275

Walt, S. (1997). The Gorbachev Interlude and International: Relations Theory. *Diplomatic History*, 21(3), 473-479.

Waltz, K. N. (2001) *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. (3. Utg) New York: Columbia University Press.

Zemtsova, N. (2011) Mikhail Gorbachev and His Role in the Peaceful Solution of the Cold War. *CUNY Academic Works*. Hentet fra:

https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1048&context=cc_etds_theses

